

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 4, Sayı 10, Kasım 2017, ss. 153-163.
Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 4, Issue 10, November 2017, pp. 153-163.
ISSN 2148-5704
DOI Number: 10.17822/omad.2017.76
Geliş Tarihi/Received: 19.10.2017 Kabul Tarihi/Accepted: 21.11.2017

İNGİLİZ SANATÇI THOMAS ALLOM (1804-1872) VE OSMANLI DÜNYASINA İLİŞKİN ESERLERİ*

British Artist Thomas Allom (1804-1872) and his Works Related to the Ottoman World

Tülin YENİLİR**

Özet: Bu çalışmada İngiliz mimar, ressam, gravürcü ve panoramist Thomas Allom'un (1804-1872) hayatı, Osmanlı topraklarına gelişi ve Osmanlı ile ilgili eserleri tanıtılacak, 19. yüzyıl İngiltere'sinde gravürlü seyahatnamelere verilen önem ve Osmanlı ilgisi Thomas Allom üzerinden değerlendirilecektir. Bu değerlendirme sanatçının resimlediği Fisher Yayınevi (Fisher, Son & Co.) tarafından basılan *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* isimli seyahatname, *Character and Costume in Turkey and Italy* isimli kıyafet albümü ve *Polyorama* isimli sergisinin broşürü üzerinden yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: 19. yüzyıl, oryantalizm, Thomas Allom, gravür, panorama

Abstract: In this study, the life of Thomas Allom, the British architect, painter, engraver and panoramist and his arrival to the Ottoman lands and works related to the Ottoman Empire will be introduced; the importance given to illustrated travel books in the 19th century England, and Ottoman interest will be evaluated through Thomas Allom's works. This evaluation will be made through the travel book entitled *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* published by Fisher Company (Fisher, Son & Co.) and the costume book called *Character and Costume in Turkey and Italy* which were pictured by the artist and the brochure of his panoramic exhibition named *Polyorama*.

Key Words: 19th century, orientalism, Thomas Allom, engraving, panorama

Giriş

19. yüzyılda ulaşım koşullarının kolaylaşması, Avrupa'dan diğer ülkelere ziyaret eden seyyahların sayısında bir artış yaratmıştır. Albümlere, yıllıklara, resimlere ve seyahatnamelere artan ilginin çoğalması nedeniyle yayınevleri seyahat masraflarını karşıladıkları sanatçıları doğu ülkelerine göndermiş ve onların çizimlerini albümlere ve seyahatnamelere basmıştır. 19. yüzyılda yayınevlerinin bu tarz etkinlikleri için çalışan sanatçılardan biri de Thomas Allom'dur (1804-1872). Thomas Allom, 1804-1872 yılları arasında İngiltere'de yaşamış bir mimar, ressam, gravürcü, panoramist¹ ve seyyahtır.² Hem İngiltere hem de Türkiye'de oldukça tanınan bir sanatçı olmasına rağmen Allom'un hayatı ve etkinlikleri ayrıntılı olarak çalışılıp belgelenmemiştir. 1998 yılında torunu Diana Brooks'un RIBA tarafından yapılan sergi için

* Bu çalışma Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda Mayıs 2017'de tamamlanan ve Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından 1603E136 proje numarası ile desteklenen "Thomas Allom ve Osmanlı Dünyasını Yansıtan Eserleri" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** (Arş. Gör.), Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Eskişehir/Türkiye, e-mail: tulinyenilir@gmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0001-9737-5287

¹ 19. yüzyılın ortalarında panorama sergileri açan sanatçılar için kullanılan genel ad.

² H. C. G. Matthew ve B. Harrison, Oxford Dictionary of National Biography, 2004, Oxford University Press, s. 873; U. Thieme & F. Becker, "Allom, Thomas", Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, Leipzig, I, 1907, s. 319; S. Bury, Benezit Dictionary of British Graphic Artists and Illustrators, C. I, 2012, s. 31.

hazırladığı katalogda mimarlığı vurgulanırken kısmen ressamlığına da değinilmiş ancak Osmanlı ile ilgili eserlerine yer verilmemiştir. Türkiye’de yapılan bazı tezlerde ve ansiklopedi maddelerinde de sanatçı hakkında kısaca bilgi verilmesine rağmen³ sanatçı hakkında yapılmış monografik bir çalışma bulunmamaktadır. Bu konudaki açıklık çalışmanın ana nedeni olmuştur.

Thomas Allom ve Osmanlı’ya ilişkin eserlerinin kısaca tanıtılacağı bu çalışmada esas amaç onun sanatsal etkinlikleri üzerinden İngiltere’de o dönemde seyahatnamelerin önemi ve seyahatnameler için çizim yapmak üzere Osmanlı’ya gönderilen bir sanatçının ülkesine döndüğünde açtığı panorama sergilerine olan rağbet ile İngiltere’deki Osmanlı ilgisi tartışılacaktır.

Hayatı

Allom, kendisiyle aynı ismi taşıyan babası Thomas Allom’un Martha Rampley ile evliliğinin ikinci çocuğu olarak 13 Mart 1804’te Lambeth Walk’ta dünyaya gelmiştir. Evlerinin yakınındaki New Broad Street’teki Bağımsız Şapel’de vaftiz edilmiştir.⁴ Temel eğitimi hakkında bilgi edinemediğimiz Allom, 1819-1827 yılları arasında henüz 15 yaşındayken mimar Francis Goodwin’in ofisinde çıraklık yaparak mimarlık eğitimine başlamıştır. Çıraklık dönemi sürecinde akademik eğitim ve seyahatlerden mahrum kalan sanatçı, 1828’de Royal Akademi’de akademik anlamda mimari eğitim almaya başlamıştır.⁵ Akademik eğitime başladığı çıraklığı sırasında evlendiği eşi Mary Ann Rawlins’ten iki çocuk sahibi olmuş ve ailesinin geçimini sağlamak amacıyla Fisher & Son yayınevini tekليفini kabul etmiştir. Allom’a asıl ününü bu yayınevi için yaptığı çizimlerin basıldığı gravürlü seyahatnameler kazandırmıştır.

Thomas Allom, eşi Mary Ann’i 1854 yılında kaybetmiştir. Mary Ann 16 yaşında iken Allom’la evlenmiş ve evlilikleri süresince Allom’a hem işinde hem de evde çok destek olmuştur. Ayrıca çift dünyaya gelen yedi çocuğundan dördünü kaybetmiştir. Allom 1856’daki ikinci evliliğini ise Nottingham’da varlıklı bir ailenin kızı olan Eliza Fox ile yapmıştır.⁶ 1865 yılından sanatçının vefat ettiği 1872 yılına kadar olan süreç sanatsal açıdan oldukça verimsiz geçmiştir. 1868 yılında Barnes’taki Holy Trinity Church Kilisesi dışında mimari bir eser üretmemiştir. Resim yapmaya devam etse de sadece bir eseri Royal Akademi’de sergilenmiştir.⁷ Sanatçı Barnes’ta ölmüştür ve bugün Kensal Green Cemetery’de gömülüdür.⁸

Thomas Allom’un Osmanlı ile İlgili Sanatsal Etkinlikleri: Basılı Eserler ve Panorama Sergileri

Thomas Allom’un mimarlık eğitimi mimar Francis Goodwin’in ofisinde çıraklık yapmasıyla başlamıştır.⁹ 1819-1827 yılları arasında sekiz yıl süren çıraklık eğitimi sırasında Manchester Town Hall¹⁰ (1822-25) ve Derby Goal (1823-27)¹¹ yapılarında çalışmıştır.

³ Necla Arslan, *Gravür ve Seyahatnamelerde Anısal Yapılarıyla İstanbul 18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 1992; Z. Reyhan Aslan, *Sultan II. Mahmud Dönemi’nde Osmanlı İmparatorluğu’na (Türkiye Toprakları) Gelen İngiliz Sanatçılar (1808-1839)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2002; E. Topallı, 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Çalışan İngiliz Oryantalist Ressamlar, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001; Semavi Eyice, Thomas Allom, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü, Ankara 1989, s. 505; S. Germaner ve Z. İnankur, *Oryantalistlerin İstanbul’u, Türkiye İş Bankası Yayınları*, İstanbul 2002, s. 82.

⁴ D. Brooks, *Thomas Allom (1804-1872)*, British Architectural Library, London 1998, s. 11.

⁵ Brooks, *age.*, s. 24.

⁶ Brooks, *age.*, s. 75.

⁷ Brooks, (1998). *agk.*, s. 85-86.

⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Kensal_Green_Cemetery Erişim tarihi: 04.04.2017, 09:30

⁹ 23 Mayıs 1784 ve 30 Ağustos 1835 yılları arasında yaşamış olan İngiliz mimar Francis Goodwin, İngiltere’de sivil mimaride Neoklasik ve dini mimaride Neogotik üslubuyla bilinmektedir. Sanatçı hakkında bilgi için bkz: https://en.wikipedia.org/wiki/Francis_Goodwin Erişim tarihi: 03.04.2017, 10:45

¹⁰ 1877’de şehrin büyümesiyle belediye binası işlevi başka bir binaya taşınırken bu yapı kütüphane olarak kullanılmaya başlanmış ve daha sonra yıkılmıştır. (<http://manchesterhistory.net/manchester/gone/oldtownhall.html>) Erişim tarihi: 06.05.2016, 15:10

Mimarlık eğitimine akademik anlamda Royal Academy’de devam eden¹² sanatçı, büyüyen ailesinin geçimini sağlamak için yayınevlerinden gelen teklifleri değerlendirmiştir. *A Dictionary of Architecture and Landscape Architecture*’da “Londra doğumlu mimar Allom’un Francis Goodwin’e çıraklık yaptığı, yeteneklerinin ona topografik ressam olarak iş fırsatı sunduğu” belirtilmiştir.¹³ Bu durum dönem gazetelerine şöyle yansımıştır: “...Allom’un teknik ressamlıktaki yeteneği son zamanların bilinen illüstrasyonlu kitaplarını basan Mr. George Virtue, Messrs, Fisher & Co gibi yayınevlerinin dikkatini çekmiştir. Bu çizimler sadece kendi içinde güzel değil aynı zamanda diğer seyyahların topografik dokümanlarıyla onaylanmıştır. Allom’un bu alandaki emeği yaklaşık 20 yıla yayılmıştır...”¹⁴

Napolyon’un Mısır Seferi (1798-1799), Yunan Bağımsızlık Savaşı (1821-1828), Cezayir’in Fransızlar tarafından işgali (1830), Kırım Savaşı (1854-1855) ve Süveyş Kanalı’nın açılışı (1869) gibi çeşitli tarihsel olaylar Avrupa ülkelerindeki doğu merakını artırmıştır.¹⁵ 19. yüzyılda seyahat koşullarının gelişmesi ile birlikte Avrupa’dan doğu ülkelerine seyahatler artmış, bu seyahatler sırasında edinilen bilgi ve yapılan çizimler yayınevleri tarafından gravürlü seyahatnamelerde basılmıştır.¹⁶ Fisher Yayınevi (Fisher, Son & Co) 19. yüzyılda İngiltere’de bilinen iki önemli yayınevinden biridir.¹⁷ Thomas Allom, Royal Akademi’de öğrenciliği sırasında -yukarıda sözü edildiği gibi- büyüyen ailesinin geçimini sağlayabilmek için Fisher Yayınevi’nin teklifini kabul etmiş ve topografik illüstrasyonlar yapmaya başlamıştır.¹⁸

Allom’un Fisher, Son & Co için yaptığı bilinen ilk çizimler *Devonshire & Cornwall Illustrated* (1832)¹⁹ kitabında basılmıştır. Allom aynı yayınevi için *Westmorland, Cumberland, Durham and Northumberland Illustrated* (1832)²⁰, *History of the Cotton Manufacture in Great Britain* (1835), *The Counties of Chester, Derby, Leicester, Lincoln and Rutland Illustrated* (1836) ve *France Illustrated* (1845)²¹ gibi kitapların illüstrasyonlarını yaptıysa da ona döneminde ve günümüzde asıl ününü getiren Osmanlı dünyası ile ilgili çizimleri olmuştur.

¹¹ C. R. Cockerel, Goodwin’in Derby Goal yapısında canlılık, ihtişam ya da herhangi bir keşif amacı gütmeyişini iddia ederek başarılı bulmuştur. Bkz. J. S. Curl, *Georgian Architecture*, CS Graphics Pte Ltd for David & Charles. Singapore 2002, s. 146.

¹² Bkz. dipnot 6.

¹³ J. Stevens Curl, *A Dictionary of Architecture and Landscape Architecture*. OUP Oxford, London 2006, s. 19.

¹⁴ [https://books.google.com.tr/books?id=e-KrCQAAQBAJ&pg=PT316&lpg=PT316&dq=ODNB+\(2004\)+thomas+allom&source=bl&ots=ipOuYFutVt&sig=uvMms9VEg68JRgyH2_ij5oD1KKw&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKewilsLK2093SAhXE1hoKHSclBRwO6AEIPzAE#v=onepage&q=ODNB%20\(2004\)%20thomas%20allom&f=false](https://books.google.com.tr/books?id=e-KrCQAAQBAJ&pg=PT316&lpg=PT316&dq=ODNB+(2004)+thomas+allom&source=bl&ots=ipOuYFutVt&sig=uvMms9VEg68JRgyH2_ij5oD1KKw&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKewilsLK2093SAhXE1hoKHSclBRwO6AEIPzAE#v=onepage&q=ODNB%20(2004)%20thomas%20allom&f=false) Erişim tarihi 01.03.2017, 15:00

¹⁴ Art Journal. (1872). s. 300.

¹⁵ S. Germaner ve Z. İnankur, *age.*, s. 82.

¹⁶ Brooks, *age.*, s. 29.

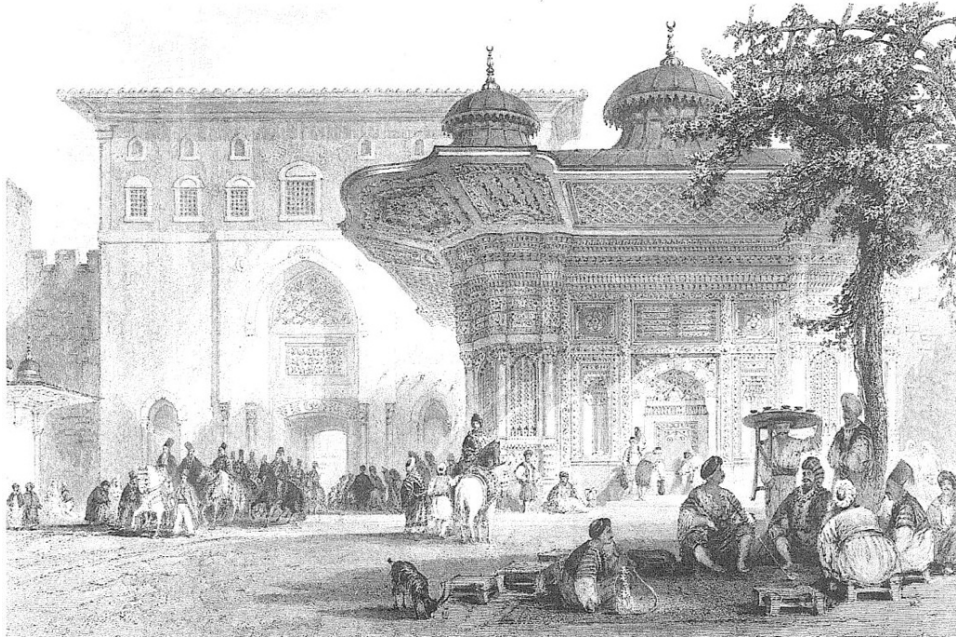
¹⁷ 19. yüzyılda İngiltere’de bilinen iki önemli ve rakip yayınevi olan Fisher, Son & Co ve George Virtue, seyahatnameleri resimlemesi için dönemin önemli sanatçılarından Thomas Allom ve William Henry Bartlett’i çalıştırmıştır. Her iki sanatçının da topografik kitap illüstrasyonlarına katkısı büyüktür J. M’Kenzie-Hall, *Illustrated Travel: Steel Engravings and Their Use in Early Nineteenth-Century Topographical Books, with Special Reference to Henry Fisher & Co*, Nottingham Trent University. PhD thesis. Nottingham 2011, s. 50.

¹⁸ Brooks, *age.*, s. 28.

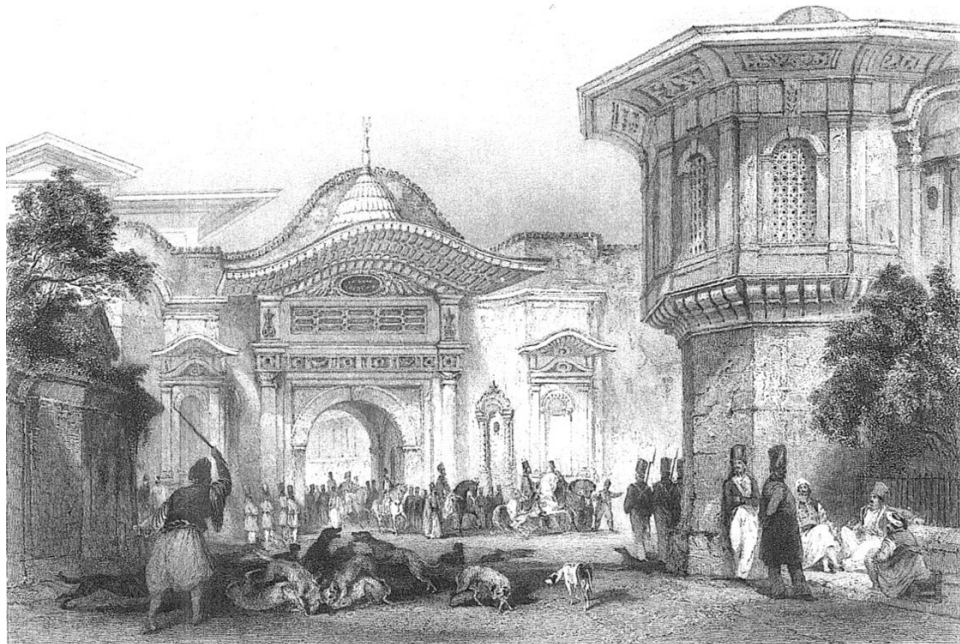
¹⁹ J. Britton vd., *Devonshire & Cornwall illustrated*, Fisher, Son & Co, London 1832.

²⁰ T. Rose and Thomas Allom, *Westmorland, Cumberland, Durham and Northumberland Illustrated*, Fisher, Son & Co, London 1832.

²¹ G. Newenham Wright, *France Illustrated, exhibiting its landscape scenery, antiquities, military and ecclesiastical architecture*. Fisher Company, London 1845.

Resim 1: Bab-ı Hümayun ve III. Ahmed Çeşmesi (Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2. Cilt s. 6-7)

Resim 2: Bab-ı Ali ve Alay Köşkü (Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2. Cilt, s. 66-67)

Thomas Allom, seyahatnamede kullanılacak gravürler için çalışmak üzere Sultan II. Mahmud döneminde Osmanlı topraklarına gelmiştir.²² William George Rose²³ seyahatnamesi²⁴ ve Diana Brooks tarafından aktarılan aile günlüklerindeki bilgiler göz önünde bulundurularak sanatçının Osmanlı topraklarına 2 Temmuz 1837'de İzmir limanından giriş yaptığı,²⁵ tüm seyahatinin on ay sürdüğü tespit edilmiştir.²⁶ Bu seyahat süresine Yunanistan ve İtalya'da bulunduğu süreler de dâhildir. Bu nedenle Osmanlı'da on aydan daha az kaldığı söylenebilir. Sanatçının Osmanlı ile ilgili çizimleri ilk olarak 1838 yılında Fisher & Son, Co tarafından *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* isimli kitapta basılmıştır. Bu kitap, 1839 ve 40 yıllarında da aynı yayınevi tarafından Londra'da tekrar basılmıştır. Bunların dışında Karin Hörner tarafından *Istanbul und der Bosphorus: die Metropole am Goldenen Horn und ihre nachbarorte nac stahlstichen von den Zeichnungen* isimli Almanca (1986); Leon Galibert tarafından *Constantinople ancienne et moderne: comprenant aussi Les sept eglises de l'Asie mineure* isimli Fransızca (1840) basılmıştır. Uzun bir aranın ardından 2006 yılında Amerika'da Piscataway (New Jersey)'deki Gorgias Press, 2012 ve 2013 yıllarında, İstanbul'da *Constantinople and Its Environs* başlığıyla Denizler Kitabevi tarafından basılmıştır. Kitabın Rumeli'de ve Batı Anadolu'da Gezintilerle İstanbul Manzaraları isimli Türkçe çevirisi de Şeniz Türkömer tarafından yapılmış ve 2013 yılında İş Bankası Kültür Yayınları tarafından basılmıştır. Bunun dışında metinleri Emily Reeve'e çizimleri Thomas Allom'a ait olan *Character and Costume in Turkey and Italy* isimli kıyafet albümü de aynı yayınevi tarafından ilk olarak 1839 yılında basılmıştır.

Resim 3: Kız Kulesi (Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 1. Cilt s. 82-83)

²² Bu dönemde Osmanlı topraklarına gelen tüm İngiliz sanatçılar hakkında bkz. Z. Reyhan Aslan, *age*.

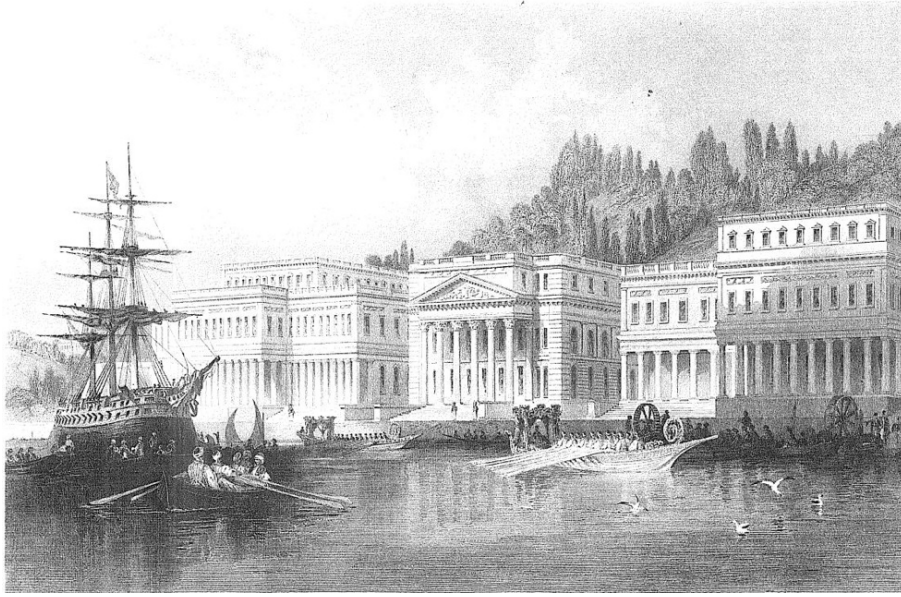
²³ Yazdığı *Three Month's Leave* isimli seyahatnamesine rağmen hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan W. G. Rose, 28 Eylül 1832'de İngiliz Kraliyet Deniz Piyadeleri arasına emir astsubayı olarak katılmıştır. Birleşik Krallık Savaş Ofisi. *A List of the Officers of the Army and of the Corps of Royal Marines*. 1837, s. 239).

²⁴ Yazdığı *Three Month's Leave* isimli seyahatnamesine rağmen hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan W. G. Rose, 28 Eylül 1832'de İngiliz Kraliyet Deniz Piyadeleri arasına emir astsubayı olarak katılmıştır. Birleşik Krallık Savaş Ofisi. (1837) *A list of the officers of the army and of the corps of Royal Marines*. İngiltere: Savaş Ofisi. s. 239.

²⁵ W. G. Rose, *Three Months Leave*, Richard Bentley, New Burlington Street, London 1838, s. 55-56.

²⁶ Brooks, *age*, s. 33.

Bahsi geçen seyahatnamedeki gravürler incelendiğinde Allom'un genel hatlarıyla farklı din ya da etnik köken gözetmeksizin bir Doğu imgesi yansıttığı görülür. Çizimlerinde ön planda mimari ve panoramik manzaralar göze çarparken ayrıntıda hareket hâlindeki insan figürlerine de yer vermiştir. Gerçekçi ve ayrıntıcı üslubuyla sanatçının Osmanlı ile ilgili eserleri dönem manzaraları, mimari eserleri ve günlük yaşamını göstermesi nedeniyle oldukça önemli bir yere sahiptir. Bazı çizimlerdeki eserler günümüzde hâllerıyla kıyaslandığında onun gerçekçi / belgeci eserler yaptığı anlaşılır. Rose'un belirttiği üzere Thomas Allom'un yolculuk esnasında bile geçtiği yerleri hızlıca resimleyip suluboyalar yaptığı bilinmektedir.²⁷ Diğer yandan genel olarak, bahsedildiği gibi ayrıntıcı, gözlemci ve özgün eserler üreten sanatçının mimarlığı ressamlığı, ressamlığını ise mimarlığı beslemiştir.

Resim 4: Yeni Beşiktaş Sarayı (Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2. Cilt s. 2-3)

²⁷ Rose, Allom'dan kısaca Anadolu topraklarına resim yapmaya giden bir sanatçı olarak bahsetmiştir. 2 Temmuz'da Samos adasına yaklaştıklarında Thomas Allom'un hızlıca suluboyalar yaptığını gözlemlemiştir. W. G. Rose, *age.*, s. 48.

Resim 5: Çengelköy’de süvari Kışlası (Kaynak: R. Walsh. ve T. Allom. (1839). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*. Londra: Fisher & Son Company, 2. Cilt, s. 64-65)

Mimarlığı ve ressamlığı dışında, Allom’un yaptığı panorama sergileri²⁸ de oldukça önemli bir yere sahiptir. Temmuz 1850’de, Regent Street Polytechnic bitişiğindeki Exhibition Theatre’da Osmanlı topraklarında yaptığı çizimlerini kullandığı panorama sergisini -üçüncü kez- açmıştır.²⁹ Serginin tanıtımı için yazdığı *Polyorama*’nın girişinde “hareketli panorama”larda bilgiyi eğlence yoluyla aktarma yönteminin, dönemin sanatının yararlarına dair en geçerli alanlardan biri olduğunu aktarmıştır.³⁰ Dönem İngilteresinin panoramik sergilere ve özellikle İstanbul konusuna ilgisi düşünüldüğünde bu serginin ne kadar rağbet gördüğünü tahmin etmek mümkündür. Öyle ki 1850’de üçüncü kez sergilendiğini bildiğimiz bu panorama 1854’te Egyptian Hall’da dördüncü kez sergilenmiştir.³¹ Dört serginin tamamının nerede düzenlendiği bilinmese de *Polyorama*’nın metninden anlaşıldığı üzere hareketli bir panorama olduğu; yine *Polyorama* broşürünün de hem şematik hem de retorik açıdan özenli, eserlerin sergilenme sırasına göre tanıtımlarını içeren metinlerinde de hitabetin güçlü olduğu söylenebilir.³²

²⁸ Panorama sergileri ilk kez İngiltere’de popüler kültürün bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Tek bir noktadan tüm şehri görme fırsatı sunan bu tür sergiler bir seyahat niteliği taşımıştır ve İstanbul’da bu açıdan rağbet gören temalardan biri olmuştur. Panoramik sergilerde ziyaretçilere bir broşür verilmekte ve hediyelik eşya olarak isteyenlere serginin küçük boyutlu bir kopyasını satın alma fırsatı sunulmaktadır. Bkz: R. Benosman ve S. B. Kang, *Panoramic Vision: Sensors, Theory and Applications*, Springer Science and Business Media. 2013, s. 7.

²⁹ Bahsedilen Polytechnic bugünkü Westminster Üniversitesinin bulunduğu yerde olmalıdır. Bu üniversite 1837 yılında William Mountford Nurse tarafından Royal Polytechnic Institution tarafından kurulmuş ve 6 Ağustos 1838’de Regent Caddesi 309 numarada açılmıştır. Bkz: https://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Westminster

³⁰ T. Allom, *The Polyorama of Constantinople, The Bosphorus and Dardanelles*, 1850, s. İii.

³¹ N. Erkal. Tam zamanında gözlerinizin önünde Londra panoramalarında İstanbul sergileri (II), *Toplumsal Tarih Dergisi* S. 171, İstanbul 2008, s. 28.

³² R. Schiffer, *Oriental Panorama: British Travellers in 19th Century Turkey*. Rodopi. London 1999, s. 146.

PANORAMA OF CONSTANTINOPLE.

Polyorama, 300, Regent Street. This highly interesting Panorama of the City of the Sultan, is painted by Mr. Thomas Allom, and is divided into two parts; the first, showing the Bosphorus, the Dardanelles, and the exterior of the city; and the second, conducting the spectator into the interior of the city, where various features of Turkish life, such as the bazaar, the baths, and the seraglio, are displayed. Of the accuracy of the views there can be no doubt, the drawing is exceedingly good, and the artist has been remarkably successful in his architectural details. Open daily. Admission, 1s.

Resim 6: Thomas Allom'un 1850 tarihli Panorama Sergi ilanı (Kaynak: G. Staler (1850). *London: what to see, and how to see it: with numerous illustrations*, London: H. G. Clarke and Company. s. 155)

Polyorama'da zaman zaman Türk insanı hakkında edindiği izlenimlerine de yer veren Allom, giriş bölümünde yaşadığı dönemde bilgiyi panoramalara taşıyarak daha eğlenceli iletme yönteminin oldukça benimsendiğinden bahsetmektedir. Başka bir ülkeyi -onun yerlilerini ve yerlilerin akılda yarattığı etkiyi merak eden, pahalı ve zahmetli yolculuklardan kaçınan insanlara- anlatırken etkileyici bir tanıtımın toplumun herhangi bir kesiminde başarısız olmayacağını da belirtmiştir. Bu bölümde Osmanlı ve Bizans İmparatorluklarının birçok önemli yerini betimlerken bu iki imparatorluğun anlatımlarının birbirlerine eşlik etmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Teşekkür bölümünde arkadaşı Thomas Henry Severn'a resimleme sürecinde katkısının bulunması sebebiyle teşekkür etmiştir. Bu nedenle, Severn'ın bestelediği ve günümüze ulaşamayan İstanbul Marşı'nın sergi esnasında kullanılmış olduğu ihtimali düşünülebilir.³³ Giriş bölümünün sonunda ise arkadaşlarına sözü geçen "*The Architectural and Constructive Peculiarities of Constantinople*" isimli kitabının basımıyla *insanların onun beceri ve pratik zekâsına olan ilgisinin, evrenin bilge mimarlarının hızlıca yaptığı ürünlerine olan ilgisinden daha az olmadığını* ispatlayacağını belirtmiştir.³⁴ Ancak bu kitap hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu yarım kalmış ya da hiç başlanmamış bir çalışma olabilir.

Allom Polyorama'da Türk insanları hakkındaki gözlemlerine yer verirken temizlik alışkanlıklarını, misafirperverliklerini ve yardımseverliğini övmüştür: "Erkeklerin yiğitliğini ve kadınların güzelliğini duyduk fakat olması gerektiği gibi vahşi doğada aslanın kahramanlığına ve çayırdaki güzel kokulu çiçeklere de aynı ilgiyi gösterdik. Ancak onların kötü durumdaki insanlara karşı genel sempatisi ve yabancılara karşı insanca ve misafirperver tavırları bizim şimdiye kadar alışkın olduğumuz şeyler değildi."³⁵ "Yunan vatandaşlarla karşılaştırıldığında Türkler kişisel temizlikte oldukça öndeler. Suya düşkünlükleri de iklimleri ve dinî inançlarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle insanların kullanımındaki çeşmeler ve ayrıca başıboş gezen köpekler yardımseverliklerinin simgesi olmuştur. Çeşmeler arabesk ve dinî (şiiresel) motiflerle süslenmiştir."³⁶ Allom çok eşlilik, din, giyim gibi konuların Türkleri kendilerinden ayıran en önemli özellikler olduğunu vurgulamıştır: "Din, kostümler, özellikle de Türkler arasında yaygın olan çok eşlilik onları bizim saygımızdan ve sevecen yaklaşımımızdan uzaklaştırmıştır. Güzel

³³ Thomas Henry Severn'ın günümüzde ulaşamayan bir İstanbul Marşı bestelediği bilinmektedir. <https://www.amazon.co.uk/Stamboul-March-P-F/dp/B0000D34YV> Erişim tarihi 10.10.2016 11.35

³⁴ T. Allom, *age.*, s. iv.

³⁵ T. Allom, (1850), *agk.*, s. 5-6.

³⁶ Allom. (1850), *agk.*, s. 18.

iklimlerinin ünü, verimli topraklarının bol ürünleri ve deniz ve karanın tüm güzellikleri daha öncesinde Byron'un ateşli dizelerinde bize müjdelenmişti.³⁷ “Yunanlar, Ermeniler ve Türkler, yabancıların yanında küçük ancak anlaşılır bir fark ortaya koyuyorlar. Kıyafetlerinin ötesinde Türk kadınları erkek tanıdıklarıyla birlikte yemek yemiyorlar. Öğünlerinde ayrı oturuyorlar ve öküzler tarafından sürülen dört tarafı kapalı arabalarda seyahat ediyorlar.”³⁸

Sonuç

İngiliz sanatçı Thomas Allom'un sanatsal etkinlikleri değerlendirildiğinde 19. yüzyılda İngiltere'de mimarların -aldıkları eğitime bağlı olarak- resim konusunda da oldukça etkin oldukları ve hatta topografik resimler gerektiren işlerde tercih edildikleri anlaşılmaktadır. Bu dönemde kolaylaşan ulaşım koşulları ve seyahatnamelere artan ilgi nedeniyle yayınevleri sanat çevresinde önemli bir role sahip olmuş ve hatta aralarında bir rekabet doğmuştur. Yayınevleri çizimlerini beğendikleri sanatçıları Osmanlı topraklarına göndermiş ve onlara siparişler vermiştir. Allom'un da bunlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Mimar, ressam, topografya ressamı ve panoramist kimliklerine sahip Allom, döneminin özelliklerini yansıtan çok yönlü seyyahlardan biridir. 19. yüzyılda Osmanlı topraklarına gelen birçok İngiliz seyyah ve ressam gibi yayın amacı ile seyahat etmiş olması döneminin koşulları doğrultusunda işler yaptığını gösterir.

Aldığı sipariş üzerine seyahatname için gravür yapmak üzere yola çıkan Allom, Osmanlı topraklarında yaptığı çizimlerini bir kıyafet albümü ve panorama sergilerinde değerlendirmiş, bunun dışında sayısız suluboya resimler yapmıştır. Birçok gravürünün de tespit edilen suluboya kopyalarının Rose'un seyahatnamesi sayesinde aslında çizimlerinin taslağı olduğunu söylemek mümkündür. Çoğunlukla mimari ve panoramik manzaralara yer vermesi 19. yüzyılın ortalarında İngiltere'deki panorama sergileri modasını yansıtmaktadır. Panorama sergisini dört kez açmış olması döneminde İngilizlerin İstanbul konulu panoramalara ilgisini göstermektedir. Ayrıca 1850 yılındaki panorama sergisi için yazdığı Polyorama'da zaman zaman Türk insanı hakkındaki gözlemlerine yer vermesi bir taraftan döneminde izleyicileri tatmin ederken diğer taraftan günümüzde onun Osmanlı'ya bakış açısını yakalama fırsatı vermiştir. Allom çok eşlilik ve kadınların giyimini garipseken, temizlik, misafirperverlik ve yardımseverliklerini övmüştür. Mimari eserleri ayrıntılı ve gerçekçi oranlarıyla aktarırken, insan figürlerini de farklı yüz ifadeleriyle ve hareket hâlinde resmetmiştir. Eserlerinde mimariyi ayrıntılı ve gerçekçi resmederken figürleri de o yapı hakkında duyduğu önemli olaylara göre yerleştirmiştir. Sonuç olarak Allom gerçekçi ve titiz yaklaşımıyla ele aldığı eserlerinde Osmanlı'yı kendine özgü bir üslupla belge niteliği taşıyan eserleriyle Avrupa'ya taşımıştır.

³⁷ Allom'un çalışmasında Lord Byron'un eserine yer vermiş olması onun gelmeden önce İstanbul ve Türkiye hakkında bir şeyler okuduğunu göstermektedir. Lord Byron 1809-1811 yılları arasında Arnavutluk, Yunanistan, İstanbul, İzmir ve Çanakkale'de gezi yapmış ve bu sırada Türk kültürünü tanımıştır. Byron'un Türkiye hakkında yazdığı ünlü şiir *The Giaour, A Fragment of a Turkish Tale* 1334 dizeden oluşan uzun bir şiirdir. Bu şiir hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: H. Seber. (2015). Lord Byron'ın *The Giaour* (Gavur) adlı hikayesinde Türk kültüründen izler. *Bilig*. S.74. s. 199-218.

³⁸ Allom, (1850), *agk.*, s. 18.

Kaynakça

- Allom, T., *The Polyorama of the Constantinople, the Bosphorus and Dardanelles*. 3. Baskı. W. S. Johnson Yayınevi, 1850
- Arslan, N., *Gravür ve Seyahatnamelerde Anıtsal Yapılarıyla İstanbul* (18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl). Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992.
- Arslan, N., *Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul (18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl)*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1992.
- Aslan, Z. Reyhan, *Sultan II. Mahmud Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'na (Türkiye Toprakları) Gelen İngiliz Sanatçılar (1808-1839)*, Hacettepe Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2002.
- Brooks, D., *Thomas Allom (1804-1872)*. British Architectural Library, RIBA, London 1998.
- Bulut, Y., *Oryantalizm'in Kısa Tarihi*. Küre Yayınları, İstanbul 2004.
- Bury. S. (Ed.) "Thomas Allom" *Benezit Dictionary of British Graphic Artists and Illustrators*, 2012.
- Çınar, S. ve Kırca, Simay, Türk Kültüründe Bahçeyi Algılamak, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2010, S.60 (2), s.59-68.
- Eyice, S. "Thomas Allom", *TDV İslam Ansiklopedisi*. C.2, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü, Ankara 1989, s.505.
- Eyice, S., "Thomas Allom", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. C.I., Ana Basım A.Ş., İstanbul 1993, s.206-207.
- Germaner, S. ve İnankur, Z., *Oryantalistlerin İstanbul'u*. Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2002.
- Kahraman, M. E. ve Gülaçtı, İ. E., Osmanlı Devleti Dönemi Gravürlerinde İstanbul Betimlemeleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015, C. 8, S.39, s.376-383.
- M'Kenzie-Hall. J., *Illustrated Travel: Steel Engravings and Their Use in Early Nineteenth-Century Topographical Books, with Special Reference to Henry Fisher & Co*. Phd Thesis, Nottingham Trent University, Nottingham 2011.
- Rose, T. ve Allom, T., *Westmorland, Cumberland, Durham and Northumberland Illustrated*. Fisher, Son & Co, London 1832.
- Rose, T., Noble, T. ve Allom, T., *The Counties of Chester, Derby, Lincoln and Rutland Illustrated*, Fisher, Son & Co, London 1836.
- Said, E., *Şarkiyatçılık*, (Çev. Berna Ülner), Metis Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Shaw, W. M. K., Yüce ile Pitoresk Arasında: Thomas Allom ve Robert Walsh'ın Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor'ındaki (1839 civarı) Modernizasyonun Yası ve Oryantalist Peyzajın Oluşumu. *Mekanın Poetikası, Mekanın Politikası Osmanlı İstanbulu ve Britanya Oryantalizmi*, Zeynep İnankur, Reina Lewis, Mary Roberts (ed.). Pera Müzesi Yayını Sempozyum Dizisi 2, İstanbul 2011.
- Slater, G. *London: What to See, and How to See it: with Numerous Illustrations*, H. G. Clarke and Company, London 1850.
- Topallı. E., *19.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışan İngiliz Oryantalist Ressamlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2001.
- Victorian Literature: An Anthology*, Victor Shea ve William Whitla (editör), John Wiley & Sons, Ltd, 2015.

Walsh. R. ve Allom. T., *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*, Fisher & Son Company, London 1838.

Walsh R. ve Allom T., *İstanbul Manzaraları Rumeli ve Batı Anadolu'da Gezintilerle* (çev. Şeniz Türkömer), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.

Wright, G. N. ve Allom, T., *China in a Series of Views, Displaying the Scenery, Architecture, and Social Habits or that Ancient Empire*. Fisher, Son & Co, London and Paris 1843.

İnternet Kaynakları

<https://archive.org>

<https://en.wikipedia.org>

<http://royalasiaticsociety.org/>

<https://www.thegazette.co.uk>